

AXLOQIY NORMALAR VA ULARNING ZAMONAVIY JAMIYATDAGI O'RNI

G'ayratov Shohrux

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

Samarqand filiali, kompyuter injineri

Fakulteti DI24-08 guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada axloqiy normalar va ularning zamonaviy jamiyatdagi o'rni tahlil qilinadi. Axloqiy qadriyatlarning jamiyatdagi ahamiyati, ularning shakllanishi va rivojlanish omillari, shuningdek, axloqiy normalarning yoshlar tarbiyasidagi o'rni yoritiladi. Axloqiy normalarning buzilishi oqibatlarini hamda zamonaviy jamiyatda axloqiy me'yorlarning saqlanishi va rivojlantirilishi masalalari atroflicha o'rganiladi.

Kalit so'zlar: axloq, axloqiy normalar, jamiyat, tarbiya, yoshlar, qadriyatlar, axloqiy me'yorlar, globalizatsiya, ma'naviyat.

Kirish: Axloqiy normalar har bir jamiyatning ma'naviy-ma'rifiy asosini tashkil etadi. Ular insonlarning bir-biri bilan o'zaro munosabatlarini tartibga soluvchi me'yorlar bo'lib, jamiyatning ijtimoiy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbek xalqining qadimiy an'analarida axloqiy tarbiya alohida o'rin tutadi. Bu qadriyatlar nafaqat diniy asosda, balki milliy urf-odatlar, odob-axloq qoidalari, xalq maqollari, she'riyat orqali ham shakllangan. Zamonaviy jamiyatda esa axloqiy normalarning

saqlanishi dolzarb masalaga aylangan. Globalizatsiya jarayonlari axloqiy qadriyatlarga o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. Shunday ekan, milliy axloqiy me'yorlarni asrash va mustahkamlash jamiyatning barqarorligi uchun muhim vazifa sanaladi.

Asosiy qism: Axloqiy normalar zamonaviy jamiyatda katta ahamiyat kasb etadi. Bu normalar ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish, kishilar o'rtasidagi ishonchni mustahkamlash, adolat va halollikni qaror toptirishda muhim rol o'ynaydi. Bugungi kunda axloqiy normalar faqat shaxsiy xulq-atvor me'yorlari sifatida emas, balki ijtimoiy tizimning barqarorligini ta'minlash vositasi sifatida ham namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, jamiyatda yoshlar tarbiyasida axloqiy qadriyatlarning shakllanishi dolzarb vazifalardan biridir. Yosh avlodning axloqiy tarbiyasiga yetarlicha e'tibor qaratilmasa, kelajakda ijtimoiy muhitning salbiy holatlarga tushib qolishi mumkin.

Axloqiy normalarning buzilishi esa ijtimoiy inqirozga, ishonchsizlikka, g'iybat, tuhmat, zo'ravonlik kabi salbiy holatlarning ortishiga olib kelishi mumkin. Bu holatlarning oldini olishda ta'lim-tarbiya muassasalari, oilaviy tarbiya va ommaviy axborot vositalari katta rol o'ynaydi. Shuningdek, globalizatsiya jarayonlari ham axloqiy qadriyatlarning shakllanishiga va rivojlanishiga o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. Milliy urf-odatlar, qadriyatlar va diniy ta'limotlarning yoshlar tarbiyasida qanday o'rin tutishi, ularning zamonaviy axloqiy me'yorlarga qanday moslashishi masalalari keng yoritiladi.

Axloqiy normalarning jamiyatdagi ahamiyatini quyidagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha ko'rib chiqish mumkin:

1. Shaxsiy xulq-atvorning shakllanishi:

o Axloqiy normalar insonning shaxs sifatida shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Bolalikdan boshlab ota-onalar va o'qituvchilar tomonidan o'rgatiladigan odob-axloq qoidalari insonning kelgusidagi shaxsiyati, xulq-atvori va dunyoqarashini belgilaydi.

2. Oila muhitida axloqiy tarbiya:

o Oila jamiyatning kichik modeli bo'lib, unda axloqiy qadriyatlar shakllanadi. Ota-onaning shaxsiy namunasi, oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlar va oila an'analari farzandlarda axloqiy tushunchalarni shakllantiradi.

3. Ta'lim muassasalarida axloqiy tarbiya:

o Maktablar, kollejlarda va oliy ta'lim muassasalarida axloqiy tarbiya bo'yicha darslar tashkil etilishi lozim. Bu jarayonda nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy mashg'ulotlar, treninglar orqali ham o'quvchilarga axloqiy qadriyatlar singdiriladi.

4. Diniy ta'limotning o'rni:

o Islom dinida axloqiy normalar yuksak qadrlanadi. Qur'on va hadislar axloqiy tarbiyaning asosi sifatida qabul qilingan. Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.)ning hayotlari va hadislarida halollik, sabr, saxovat, adolat kabi sifatlar doimo targ'ib qilingan.

5. Ommaviy axborot vositalari orqali axloqiy tarbiya:

o OAV va ijtimoiy tarmoqlar orqali yoshlar orasida axloqiy qadriyatlarni targ'ib qilish mumkin. Buning uchun madaniy-ma'rifiy ko'rsatuvlar, maqolalar, video materiallar tayyorlash lozim.

6. Globalizatsiya va axloqiy me'yorlar:

o Globalizatsiya jarayonida milliy qadriyatlarni saqlab qolish qiyinlashmoqda. Yoshlar orasida chet el madaniyati ta'sirida axloqiy buzilishlar kuzatilmoqda. Bu holatning oldini olish uchun milliy qadriyatlarimizni targ'ib etish, milliy axloqiy o'zlikni mustahkamlash muhimdir.

Shunday qilib, axloqiy normalar nafaqat shaxsiy xulq-atvorni, balki jamiyatning umumiy axloqiy iqlimini ham shakllantiradi. Ularni saqlab qolish va mustahkamlash orqali jamiyatda ijtimoiy barqarorlikka erishish mumkin.

Axloqiy normalar zamonaviy jamiyatda katta ahamiyat kasb etadi. Bu normalar ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish, kishilar o'rtasidagi ishonchni mustahkamlash, adolat va halollikni qaror toptirishda muhim rol o'ynaydi. Bugungi kunda axloqiy

normalar faqat shaxsiy xulq-atvor me'yorlari sifatida emas, balki ijtimoiy tizimning barqarorligini ta'minlash vositasi sifatida ham namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, jamiyatda yoshlar tarbiyasida axloqiy qadriyatlarning shakllanishi dolzarb vazifalardan biridir. Yosh avlodning axloqiy tarbiyasiga yetarlicha e'tibor qaratilmasa, kelajakda ijtimoiy muhitning salbiy holatlarga tushib qolishi mumkin.

Axloqiy normalarning buzilishi esa ijtimoiy inqirozga, ishonchsizlikka, g'iybat, tuhmat, zo'ravonlik kabi salbiy holatlarning ortishiga olib kelishi mumkin. Bu holatlarning oldini olishda ta'lim-tarbiya muassasalari, oilaviy tarbiya va ommaviy axborot vositalari katta rol o'ynaydi.

1. Axloqiy normalarning shakllanishi va ularning jamiyatdagi o'rni:

Axloqiy normalarning shakllanishi uzoq tarixga ega bo'lib, ularning paydo bo'lishi insoniyatning dastlabki ijtimoiy munosabatlariga borib taqaladi. Har bir jamiyatda axloqiy me'yorlar o'ziga xos shakllanadi va ularning rivoji jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy holatiga, madaniy darajasiga, diniy qarashlariga bog'liq bo'ladi. Masalan, qadimiy o'zbek xalq udumlarida katta-kichikka hurmat, halollik, mehmondo'stlik kabi axloqiy qadriyatlar doimo e'zozlangan.

Islom dinida axloqiy qadriyatlar yuksak o'ringa qo'yilgan. Qur'oni karim va hadislar axloqiy normalarning eng to'g'ri manbasi sifatida qabul qilingan. Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) ning hadislarida halollik, saxovat, odillik, mehr-muhabbat kabi sifatlar doimo targ'ib qilingan. Masalan, “Sizlarning yaxshilaringiz axloqi go'zal bo'lganlaringizdir” degan hadisda insonlarning yaxshi axloqli bo'lishi Islomning muhim tamoyillaridan biri sifatida qayd etilgan.

Shuningdek, milliy qadriyatlarimizda ham axloqiy normalarning shakllanishi o'ziga xosdir. Masalan, xalq maqollari, masallar, dostonlar orqali yosh avlodga axloqiy saboqlar berib kelingan. “Halol oshdan harom osh yaxshi”, “Odob – yigitning ziynati” kabi maqollar milliy axloqiy qadriyatlarimizning asosini tashkil etadi.

- o Axloqiy normalarning tarixiy ildizlari va ularning shakllanishi;
- o Milliy urf-odatlar va axloqiy normalar;
- o Islom dinida axloqiy qadriyatlarining o'rni va ahamiyati.

Axloqiy normalar asrlar davomida shakllangan qadriyatlar tizimi bo'lib, ular jamiyatning o'ziga xos axloqiy me'yorlarini belgilaydi. O'zbek xalqining qadimiy an'analarida axloqiy tarbiya alohida o'rin tutadi. Mehmondo'stlik, kattalarga hurmat, halollik kabi qadriyatlar axloqiy me'yorlarning amaliy namunasidir. Islom dinida esa halollik, saxovat, adolat, mehr-muhabbat kabi axloqiy qadriyatlar yuksak qadrlanadi. Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.)ning hadislarida: “Sizlarning yaxshilaringiz axloqi go'zal bo'lganlaringizdir” degan mazmundagi so'zlar axloqiy normalarning yuksak qadriyat ekanini ko'rsatadi. Tarixiy manbalarda axloqiy qadriyatlarining rivoji haqida ko'plab misollar keltirilgan bo'lib, ular milliy ma'naviyatimizning o'zagini tashkil qiladi.

2. Axloqiy normalar va zamonaviy jamiyat:

- o Globalizatsiya va axloqiy qadriyatlar;
- o Yoshlar tarbiyasida axloqiy me'yorlarning o'rni;
- o Axloqiy normalarning buzilishi va uning oqibatlari.

Globalizatsiya jarayonida turli madaniyatlar o'zaro yaqinlashmoqda. Bu holat axloqiy qadriyatlarining bir-biriga singishiga olib kelmoqda. Natijada, ba'zi milliy axloqiy me'yorlar zaiflashib, yangi, universal me'yorlar shakllanmoqda. Ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqatilayotgan ma'lumotlar ham axloqiy qadriyatlarining zaiflashishiga olib kelishi mumkin. Ayniqsa, virtual makondagi axloqiy nazoratsizlik jamiyatning ijtimoiy salomatligiga jiddiy xavf solmoqda. Masalan, yoshlar orasida g'iybat, tuhmat, zo'ravonlik, kiberjinoyatlar kabi holatlar ortib borayotgani axloqiy buzilishlarning natijasidir. Bu kabi holatlar yoshlarni milliy qadriyatlarimizdan uzoqlashtirishi va ularning axloqiy barkamolligiga putur yetkazishi mumkin.

3. Axloqiy normalarni mustahkamlash yo'llari:

- o Ta'lim muassasalarida axloqiy tarbiya;
- o Oila va jamiyatning roli;
- o Ommaviy axborot vositalarining axloqiy tarbiyada tutgan o'ri.

Axloqiy normalarni mustahkamlashda ta'lim muassasalari yetakchi o'rin tutadi. Maktablarda axloqiy tarbiya darslarini yo'lga qo'yish, o'quvchilarga milliy qadriyatlarni o'rgatish jamiyatning barqarorligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, axloqiy tarbiyada oila muhitining o'ri ham katta. Ota-onalar farzandlariga ibrat bo'lishi, ularga halollik, rostgo'ylik kabi fazilatlarni o'rgatishi lozim. Maktablarda esa psixologlar tomonidan o'tkaziladigan treninglar, seminarlar orqali o'quvchilar axloqiy me'yorlar asosida tarbiyalanishi mumkin. Shu bilan birga, ommaviy axborot vositalari, teatrlar, badiiy asarlar orqali axloqiy qadriyatlarni targ'ib etish lozim. Madaniy tadbirlar orqali axloqiy me'yorlar aholiga yetkazilishi kerak.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, axloqiy normalar insonlarning kundalik hayotida, o'zaro munosabatlarida va jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Zamonaviy jamiyatda bu normalarning saqlanishi va rivojlantirilishi yosh avlodning to'g'ri tarbiya topishi uchun zarurdir. Shuningdek, axloqiy qadriyatlar milliy o'zlikni saqlab qolishda ham katta ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun ham, axloqiy tarbiya nafaqat oila va maktabda, balki ommaviy axborot vositalarida, ijtimoiy tarmoqlarda ham targ'ib qilinishi lozim. Axloqiy normalarni mustahkamlash orqali jamiyatda sog'lom muhitni shakllantirish, insonlar o'rtasidagi ishonchni oshirish va barqarorlikni ta'minlash mumkin. Axloqiy tarbiya orqali yot g'oyalar ta'siridan himoya qilish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Axloqiy tarbiyada diniy manbalar va milliy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash orqali jamiyatda axloqiy o'zlikni saqlashga erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qur'oni Karim. (2020). (O'zbek tilidagi tarjimasi va tafsiri). Toshkent: Hilol Nashr.
2. Saidov, A. (2018). O'zbekiston madaniyati tarixi. Toshkent: Akademnashr.
3. Uzakov, M. (2010). Islom madaniyati va o'zbek xalq an'analari. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti Nashriyoti.
4. https://uz.wikipedia.org/wiki/Islom_madaniyati (2023-yil 15-noyabrda olingan).
5. Navoiy, A. (1991). Xamsa. Toshkent: G'afur G'ulom Nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti